

G. FODOR GÁBOR

Lehet-e a politika tudomány?

(Reflexiók Szabó Márton *Publicisztikai politológia Magyarországon a kilencvenes években* című tanulmányára)

Szabó Márton dolgozatában amellelt érvelt, hogy a hazai politikatudomány számos képviselője az *akadémiai politikatudomány* gyakorlása mellett a nyilvánosság szférájában, „egy sajátos, a tudományosságot a közérthetőséggel vegyítő műfajban” (Jobbágy, 2000: 253.), a *publicisztikai politológiában* is teret ad gondolatainak. A fentiek megállapítása arra készítette Szabót, hogy különbséget tegyen a *politika* nyelve és a *politizálás* nyelve között. Véleménye szerint az előbbit elsősorban a politikusok és az újságírók képviselik, az utóbbit a közélet más megszólalói. A politika nyelvének legfőbb jellemzője, „hogyan közel van hozzá a hatalom és a politikai cselekvés lehetősége” (Szabó, 1999: 85.), azaz, aki a politika nyelvét beszéli, az a „cselekvés nyelvét” beszéli. A tudósok publicisztikája viszont a politizáláshoz tartozik, ahol rajtuk kívül más szereplők is vannak: közemberek, művészek stb. „A politizálási szerepek azonban nem intézményt vagy foglalkozást jelölnek, hanem a nyilvános megszólalás stílusát és politikai világgképét, amelyek maguk is tovább tagolódhatnak. A publicisztikai politikatudomány saját szerepét Magyarországon küldetesként, küzdelemként, elemzésként és tanításként tagolta és specifikálta, és a rendszerváltás utáni évtized politizálásának egyik meghatározó eleme, a *politikai nyelv* egyik alakítója volt” (Szabó, 1999: 82.).

Szabó Márton tanulmányát érintő reflexióm, úgy tűnik, messziről indul, amikor annak a kérdésnek a tárgyalására vállalkozik, hogy vajon „lehet-e a politika tudomány”. Első pillantásra úgy látszik, a jelen írás szerzője Szabó cikke ürügyén más kérdésre szeretne válaszolni, mint amit az eredeti tanulmány

írója – akár provokatív jelleggel, akár nem – feszegetni akart. Hozzászólásomban amellet kívánok érveket felhozni, hogy az általam feltett kérdésre adható válaszok (a kérdésfeltevésből és a lehetséges válaszokból fakadó dilemmák) csökkentik annak a feszültségnek az élet, amely a *publicisztikai politológia* vs. *akadémiai politikatudomány* esetleges szekértáborai között húzódik.

Továbbá szeretném előre jelezni – ez nyilván a címadásból is kiderült –, hogy más nyomvonalon kívánok haladni, mint a vita eddigi hozzászólói. Jelezném azt is, hogy a feltett kérdésre nem tudok határozott és egyértelmű feleletet adni, igaz nem is áll szándékomban. Elsősorban a *politikai* megismerésének problémája az, amely a jelen kérdés kapcsán foglalkoztat, de úgy gondolom – bizonyos szempontból – nem feltétlenül jelent más kérdést a *politikai* tér/mező alakítása és a *politikai* megismerésének problémája.

1. AZ ISMERETELMÉLETI PROBLÉMA

A címben exponált kérdés nem újkeletű probléma létre világit rá. Filozófusok és politikai gondolkodók nagy része kísérelte megválaszolni valamilyen módon ezt a kérdést. Ahhoz, hogy meg tudjak felelni eredeti szándékaimnak, kérdésfeltevésem módosításával kell kezdenem: az elkövetkezendőkben amellet próbálok érvelni, hogy a „lehet-e a politika tudomány” kérdésfeltevése nem feltétlenül visz közelebb minket ahhoz az általam átfogóbbnak tartott kérdéshez, hogy „lehetséges-e tudásunk a politikáról”, és amennyiben lehetséges, „milyen ez a tudás”.

Egy *klasszikus*. Mannheim Károly az *Ideológia és utópia* című könyvének harmadik fejezetét annak a kérdésnek a vizsgálatára szánta, hogy vajon lehet-e a politika tudomány (Mannheim, 1996: 129–221.). Mannheim fő kérdése arra vonatkozott, hogy vajon miért éppen a politikából nem lett még tudomány, hiszen a modern kor megkülönböztető vonása, hogy a világ következetes racionalizálását tűzte ki célként maga elé. A modernségben csaknem mindenről vannak ismereteink, s a tudás minden területén kialakultak a közlés és a szellemi átvitel módszerei. S ilyen körülmények között „lehetséges volna, hogy épp ez a terep, amelynek uralásától valamennyiünk sorsa függ, oly rideg, hogy megőrzi titkát a kutatással szemben?”

Mannheim szerint két lehetőség van. Lehet, hogy ez egy „még nem”, egy történetileg idő előtt megfogalmazódó kérdés, vagy pedig lehetséges, hogy „a tudható dolgok egyszer és mindenkorra áthághatatlan határáról” van szó. Az első feltevés mellett szól az a tény, hogy a társadalomtudományok a legfiatalabb tudományok. Vagyis ezen tudományág kiforratlanságát az alap-

kutatás kiforrottlansága magyarázhatná. Ez esetben egy idővel minden további nélkül leküzdhető elmaradottságról van szó. Mindössze további kutatómunkára volna szükség ahhoz, hogy a társadalmat a természethez hasonlóan uralható tárgygyá változtassuk. A második feltevés mellett szól viszont az a *meghatározatlan érzésünk*, írja Mannheim, hogy a politikum a létezés egészen más jellegű területe, amelynek tisztán racionális kutatását a megszokottól eltérő nehézségek gátolják. Ebben az esetben pedig a létezés ezen terepének különös sajátossága hiúsítaná meg a tudományos próbálkozást.

A meghatározatlan érzés. Lehet-e a politika tudomány? Nekem is van egy olyan *meghatározatlan érzésem*, hogy a politika a létezés különös sajátosságokat felmutató terepe. A politika emberek közötti viszony, amely a cselekvésre irányul, s éppen ezért érdekközösségek és érdek-összeütközések hálózata. Ezek az érdekközösségek és érdek-összeütközések rendkívül bonyolult, átláthatatlan politikai valóságot képeznek, amelyben eligazodni meglehetősen nehéz. Ennek pedig az a legfőbb oka, hogy az ember, mint folytonos változásoknak alávetett, cselekvő, érző és gondolkodó lény kiiktathatatlan eleme a politika világának.

A politikát más logika mozgatja, mint a tudományt. A politika az emberi akaratokból, vágyakból, törekvésekből, értékekből és célokból szerveződik, és nem a tudomány eredményei, megállapításai konstruálják. A politika spontán módon létrejött és nem konstruált valóság. A spontaneitás annyit tesz, hogy közvetlen – a megőrzésre vagy változtatásra irányuló – emberi akaratok és értékek alapján formált, és nem statikus, tudományos formulákban rögzíthető törvényszerűségek által alakítható valóság.

Szabó azt írja, hogy „az akadémiai tudomány értelmét és célját saját gyakorlásában leli meg: művelése a világ tudományosságának recepciója, fejlesztése válasz a saját magának feltett kérdésekre, terjesztése az adott szakmára készülő egyetemi ifjúság tanítása. De mire való a publicisztikai politológia, mire való a politizálás, ha akadémiai tudós műveli?” (Szabó, 1999: 86.) A politikai mező alakításának ezernyi módja, eszköze és formája lehet. Természetesen a *politológiai publicisztika* is lehet a politikaalakítás eszköze, de, úgy vélem, a megismerés formája is.

A megismerés problémája. Ha lehetséges a politikai valóságra vonatkozóan kérdéseket feltennünk, akkor ésszerű hinnünk abban, hogy dilemmáinkra válaszokat is találunk. Kérdésünket tehát módosítanunk kell: a „lehetséges-e a politika tudományos megismerése” úgy tűnik más problémára kérdez rá, mint a „lehet-e a politika tudomány” kérdésfeltevése. Másra és mégsem feltétlenül teljesen másra. A megismerés nem lehet független a megismerendőtől. Nyilván értelmes dolog feltenni, hogy létezik olyasmi, mint politikai tudás. De milyen természetű ez a politikai tudás? Lehetséges, hogy amit politikai tudásnak nevezünk,

annak kevés köze van ahhoz a tudáshoz, amelyet a mai tudományos kritériumok alapján nyilvánítanak tudásnak.

Ha van politikai tudás, akkor ismeretelméleti alapja is van (Lánczi, 2000). Ha a politikai megismerés nehézségeit akarjuk számba venni, figyelmünket a múlt filozófiai tradíciói felé kell fordítanunk. Az európai politikai gondolkodás hagyományában a vélemény és a tudás megkülönböztetése axiomatikus kiindulópont. A megkülönböztetés alapja a lényeg és jelenség szembeállítás. A lényeg a jelenségeken keresztül mutatkozik meg, így a tudás a lényeg megismerése a jelenségek által. Mint közismert, a huszadik század elején a neopozitivisták tudományeszmény elutasította e kettős tudományos voltát, ennek következtében a tudományosság új mércéi alakultak ki: a társadalmi folyamatok és jelenségek megismerésének mérésen, adatgyűjtésen, az adatok logikai elrendezésén, matematikai és statisztikai műveletek elvégzésén kell alapulnia. A kérdés az, vizsgálható-e ilyen eszközökkel és ilyen szempontok szerint a politika? Azaz lehetséges-e ilyen értelemben a politika tudományos megismerése? Lehet-e beszélni a politika empirikus vizsgálatáról? A válasz nyilván nem lep meg senkit: miért ne lehetne? Az ilyesfajta megismerést aztán „tudományos” megismerésnek is nevezhetjük akár, de vajon közelebb kerülünk-e a „politikai” lényegéhez. Csak jelezve, hogy nyilvánvalóan a politikai valóság empirikus jellegű megismerése nem tarthat igényt kizárólagosságra, hiszen ha ez így lenne, akkor bizonyíthatóan léteznie kellene tiszta empirikus tudásnak, a kérdést nyitva hagyom. Ehelyett inkább egy termékenyebb megközelítést javaslok.

Móduszok/diskurzusok. Úgy gondolom, létezik valami olyasmi, amit Szabó Márton korábbi írásaiban úgy fogalmaz meg, hogy a politika *diszkurzív valóság* – a politika diszkurzív térben, beszélve létezik. Látnunk kell azonban e megközelítés korlátait is: a politika nem azonos az összes benne előforduló megnevezés és megjelölés, dialógus, diskurzus és vita összegével, és nem oldódik fel azokban a fogalmakban sem, amelyekben felfogják és értelmezik a politikai valóság elemeit. A megközelítés korlátait méltányolva azonban azt mondhatjuk, hogy a politika mégis elválaszthatatlan valamiféle artikulációtól.

Ezt az „artikulációt” tekinthetjük akár móduszok összességének, ahogy Oakeshott gondolja (Oakeshott, 1933; Lánczi, 2000/a: 93–96., 144–149.). Miszerint a valóság megtapasztalása elvileg végtelen számú móduszok formájában mehet végbe. Egy módusz lényegében a világ látásának/megragadásának egy sajátos és következetes módja. A móduszok valójában nyelvezetek. A móduszok pluralitása ellenére egyetlen igazság van, a tapasztalat, amely maga a filozófia, és amely ebből adódóan nem módusz. A filozófia feladata az absztrakciók leleplezése és megsemmisítése, de mivel a móduszok maguk is absztrakciók, az

absztrakció teljesen soha sem szüntethető meg – vagyis a filozófia belső ellentmondással küszködik.

Hasonló jelenségre utal, ha ezt az „artikulációt” – Foucaultot követve – diskurzusok összességének tekintjük. Foucaultnál a diskurzusok elválaszthatatlanok a dolgoktól, amiről szólnak, és a szubjektumtól, aki beszél. A diskurzusok egyetlen realitásban, a diskurzusrealitásban oldódnak fel. Ez nem azt jelenti, hogy egyetlen hierarchikus diskurzus létezik, hanem azt, hogy diskurzusok sokasága van jelen, amelyek mintegy egymást szabályozzák, meghatározva a jelentéstulajdonítások módjait. S végül ezek a diskurzusok nem semlegesek, hanem a hatalmi küzdelem eszközei és egyben tétjei.

Foucault *A szexualitás története. A tudás akarása* című írásában többek között lefekteti a diskurzusok taktikai többértékűségének szabályát. Ennek keretében arról beszél, hogy a hatalom és a tudás a nyelvi közlésben illeszkedik egymásba, éppen ezért a diskurzust meg-megszakadó szegmentumsorozatként kell felfognunk, amelynek taktikai funkciója se nem egységes, se nem stabil. Ezért nem úgy kell elképzelni a diskurzus világát, mintha azt két részre osztaná az elfogadott és kirekesztett, illetve a domináns és az elnyomott nyelvi közlés, a diskurzus világát a különféle stratégiákban szerepet játszó diszkurzív elemek sokféleségének kell tekintenünk. „Ezt az eloszlást kell tehát rekonstruálnunk, mindazzal együtt, ami ki van mondva, és mindazzal együtt, ami el van rejtve benne, azzal a tartalommal együtt, amelyet megkövetelnek vagy némaságra kárhozhatnak benne, mindazokkal a változatokkal együtt, amelyek jelentőségét az határozza meg, hogy éppen ki beszél, hogy a beszélőnek mi a hatalmi pozíciója, s milyen intézményes kontextusban helyezkedik el”. (Foucault, 1996: 102.).

Úgy gondolom, értelmes dolog vagy legalábbis lehetséges módusok/diskurzusok pluralitását feltételeznünk a politikai valóság megismerése esetén. S talán megköckáztathatjuk annak kijelentését, hogy ahogyan ezek a módusok vagy diskurzusok lehetnek a politikai megismerés *módjai*, úgy lehetnek egyben a *tárgyai* is. A módusok/diskurzusok pluralitásának feltételezésével (mint a politikai mező „köttönyaga” és egyben megismerési módja) megszabadulunk attól a mesterkéltnek tűnő megoldástól, amely a *politika* nyelvét a *politika* és a *politizálás* nyelvére kívánja osztani. Nem vitatom természetesen, hogy e javaslat tolerálásához megkívántatik, hogy a politika világára ne úgy gondoljunk, mintha az egy tőlünk távol fekvő „mesterséges csírfálmány” lenne, hanem valami olyan entitásként gondoljuk el, mint amely emberi mivoltunk szerves alkotóeleme.

Függelék I.: Tudomány vagy publicisztika. Ha kellően megértőnek mutatkozunk a fenti meglátásokkal szemben, akkor enyhül az artikuláció módjára vonatkozó azon – kegyetlennek tűnő: hiszen kizsorít, stigmatizál – dilemmánk, hogy miként be-

széljünk a politikáról, „tudományosan” vagy esetleg politikai publicisztika formájában.

Alapvetésünk értelmében a „tudomány” és a „publicisztika” is elfogadott módja lehet a politikai valóság megismerését célzó kísérleteknek, és ez a megközelítés a lehetséges válaszok pluralitásának igenlése mellett fenntartja számunkra annak lehetőségét, hogy ne feledkezünk el a politikai tudás problémájáról.

Egy érdekes adalék: a százegy évvel ezelőtt elindult *Huszádik Század* című folyóirat a tudományos politika jelszavát tüzte zászlajára. Jászi a lap programadó cikkében hangsúlyozza, hogy a folyóirat „tudományos publicisztikára” törekszik. De mit jelent ez a „tudományos publicisztika”? Jászi szerint csak tudományos gondolkodás révén lehet az igazság reményeivel biztató eredményekre jutni. A tudományos gondolkodás kiindulópontjai, módszerei pedig a természettudományban fejlődtek ki, „melynek eredményei oly megingathatatlanok, hogy alaptételei a köztudatban össze vannak forrva az örök igazság, a valóság, a törvény fogalmával”. Jászi szerint a természettudományokhoz hasonlóan lehetséges a társadalom tudományos vizsgálata is: „A természettudományi kutatás trainingje alatt kifejlődött alapsajátágai az emberi szellemnek az általános causalitásról való szilárd meggyőződés, a szigorú megfigyelés, mely a tekintély szavára nem ad, vegyen az bár magára égi, ceremóniális, kormányzati, katonai vagy egyéb alakot, a szenvedélytelen kutatás, a türelem és a mások jóhiszemű és tudományos alapon álló meggyőzésének tiszteletben tartása, az önerejébe vetett bizalom, transcendentalis sanctiókat és célokat el nem ismerve, a lehető legnagyobb egyéni s társadalmi földi boldogság megvalósítása iránti érzék és törekvés stb., melyeket egy szóval tudományosnak nevezhetünk, bizonyára nem kevésbé mozdították elő az emberi faj fejlődését, mint a természettudomány pozitív eredményei: azon törvények és eljárások felfedezései, melyek a civilisatio legnagyobb kincsei.” (Jászi, 1900: 7.) Jásziék hittek abban, hogy léteznek társadalmi törvényszerűségek, amelyek meghatározzák a társadalmi fejlődés menetét. S ezek a társadalmi törvényszerűségek megismerhetők és leírhatók. Ennek ellenére erős hitük mélyén fel-felbukkant a kétely. Például Somló Bódog – miközben leszögezi, hogy a fejlődés elve a legnyilvánvalóbb társadalmi törvényszerűség – kifejti, hogy a társadalomtudomány eddig igazából még nem válhatott valódi tudománnyá: „A legújabbkori társadalomtudomány kétségbeeséssel tekint a saját maga múltjára és nem minden ok nélkül. Míg más tudományok művelői századok során hatalmas dómokot alkottak generációk következetes együttműködésének eredményeképpen, addig a társadalomtudományok nagyjai csaknem kivétel nélkül egymaguk alkották meg vakmerő koncepcióval mesterműveiket.” (Somló, 1903: 397.) Ez rányomta a

bélyegét a társadalomtudományi munkák minőségére: a társadalomtudomány története Platóntól egészen a legújabb időkig inkább a „többé-kevésbé nagyszerű aberációk történelme és csak igen csekély részben az igazságok történelme”.

A dilemmákkal tehát Jásziéknak is szembe kellett nézniük, s ezt meg is tették – saját megítélésük szerint „tudományos *publicisztika*” formájában.

Más kérdés, hogy tudományos publicisztikájukkal nem csupán a politikai valóság tudományos megismerése volt a céljuk, hanem elsősorban a politikaformálás, a mozgósítás, a cselekvésre hívás. A tudomány eszköz volt a kezükben politikai koncepcióik érvényre juttatásához, azok legitimálásához. A tudományt fel akarták használni az „új Magyarország” programjának megvalósításához. A tudományos politika programja nem azt jelentette – még ha ezt talán önmaguk el is hitték –, hogy a politikai valóság tudományos módszer révén megállapítható törvényszerűségeit leírják, hanem azt írták le, amit látni akartak, hogy politikai koncepcióik átültethetővé váljanak a gyakorlatba. – Ettől függetlenül ez is a politikai valóság megismerésének egy módja.

2. AZ ETIKAI PROBLÉMA

Felteszem, hogy létezik valami olyasmi, amit a *politikai* elnevezéssel illethetünk. Sok kutató tekintette feladatának – köztük Szabó Márton is –, hogy értelmezze, mit is jelent Carl Schmitt *das Politische* terminusa (Schmitt, 1932). A jelen írás keretében nem állhatok be az értelmezők meglehetősen hosszú sorába. Csak jelezni kívánom, hogy amikor Schmitt a politikait a barát-ellenség fogalompárjaként határozza meg, aláhúзва, hogy a politikai ezen meghatározásával az egységesülés és felbomlás intenzitási fokát kívánja jelölni, és e megkülönböztetés nem metafora, nem szimbólum, hanem szigorúan egzisztenciális síkon értelmezendő, akkor valójában arra utal, hogy a *politikai* központi kérdése az emberi probléma feloldása.

Az emberi lény mint etikai probléma. A politikának meggyőződésem szerint központi kérdését alkotja az a probléma, hogy mit jelent embernek lenni. Még pontosabban a politikát az emberre feltehető kérdések mozgatják. Az a fogalmiság, ahogy megragadjuk a politikát, azok az elképzelések, amelyekkel a politikai valóságot illetően rendelkezünk, emberi mivoltunk részei. Hogyan élhet az egyén a közösségben? Az embernek mint közösségben élő lénynek a problémája hogyan oldható fel? Mi a jó élet és hogyan érhető el? A politika konkrét választ nem is tud adni ezekre a kérdésekre, megfogalmazásuk elől nem térhet ki. Láncki András a *Demokrácia és politikatudomány*

domány című könyvében amellett próbál érvelni, hogy az ember – nem mint metafizikai jelenség, hanem mint természeti, el-
lentmondásos lény – problémájának politikai megoldása van, ezt a megoldást pedig véleménye szerint a demokrácia testesíti meg. Nem tudom, hogy igaza van-e, de úgy gondolom, hogy mind a politikának, mind a politikáról szóló diskurzusszövevénynek mint a politikáról való lehetséges tudásnak, az tulajdonít jelentőséget, hogy válaszkísérleteket fogalmaz meg az ember problémájának politikai megoldására vonatkozóan.

Egy másfajta etikai probléma. Szabó azt írja: „Összességében a helyzetet az jellemzi, hogy egyrészt sok komoly tudós ír publicisztikát, másrészt ezek az írások jelentős hatással vannak a politikai közönség gondolkodására, harmadrészt pedig az írások háttérét képező politikatudomány hazánkban csak az első lépéseit »tette meg«. Ebben a szituációban könnyen keletkezik az a látszat, hogy a politikatudomány egyenlő a publicisztikai politológiával, és az a politológus, aki magát annak nevezi.” (Szabó, 1999: 90.)

Úgy gondolom, az elmondottakból következik, hogy egyfelől a tudomány feleslegesen bélyegzi meg, alacsonyítja le vagy kezeli félvállról a politikai publicisztikát – természetesen, ha egyáltalán ezt teszi –, másfelől – visszatérve a mannheimi problémára – egyáltalán nem biztos, hogy a publicisztikai politológia számottevő aránya annak a ténynek lenne a következménye, hogy a politikatudomány idehaza még „gyerekipőben” jár. Meggyőződésem szerint egyfelől a politika(i) konstitutív magja az emberi probléma politikai megoldásának keresése, és a konstitutív elemre vonatkozó tárgyalásmódok között éppúgy helye van a politikai filozófiának, az empirikus politológiának, mint éppen az aktuálpolitikai kérdéseket tárgyaló politikai publicisztikának (etikai dimenzió). Másfelől értelmes dolog feltenni, hogy a politikai valóság természetének megismeréséhez közelebb visz az a lehetőség, ha módszerek/diskurzusok pluralitásként gondoljuk el azt (ismeretelméleti dimenzió).

Egy igény. Úgy vélem: mindezek ellenére jogos igényről van szó, amikor azt mondjuk, hogy valahol meg kell húzni a határokat, biztosítani kell a kölcsönös megértés feltételeit, és lehetséges is elhatárolni az egyes „nyelvjátékokat”. Legalábbis Wittgenstein óta tudjuk, hogy értetlenségünk egyik fő forrása, hogy szavaink használatát nem látjuk át. Grammatikánkból hiányzik az átláthatóság. Ugyanis az áttekinthető ábrázolás segítségével jön létre a megértés, amely éppen azt jelenti, hogy látjuk az összefüggéseket. „A nyelvjátékok *hasonlítási objektumokként* állnak itt, amelyek hasonlóságukkal és a hasonlóság hiányával hivatottak fényt vetni nyelvünk viszonyaira. Csak akkor tudjuk ugyanis elkerülni, hogy állításaink igazságtalanok vagy üresek legyenek, ha annak vesszük a mintát, ami, azaz hasonlítási objektumnak; nem pedig előzetes ítéletként fogjuk fel,

amelynek a valóság meg kell, hogy feleljen." (Wittgenstein, 1998: 83.)

Vagyis a tudomány attól tudomány, hogy az adott diszciplínával foglalkozó tudományos közösség konszenzussal rendelkezik, megegyezik bizonyos módszerek, szemléletmód, nyelvezet, terminológia használatában (mi az, amit vizsgál, milyen szempontok szerint és hogyan), s ez a közösség dönt arról, hogy „valami” saját mércéi szerint tudományos-e vagy sem. Ebből azonban még nem következik, hogy ami nem tudományos, vagyis tudománytalan, az egyben értéktelen is lenne, azaz nem mondana semmit a vizsgálata céljául kitűzött tárgyról, hogy ne lenne méltó a figyelmünkre.

Mire jutottunk?

Feltésem, hogy

1. létezik valami olyasmi, amit a *politikai* elnevezéssel illethetünk;
2. létezik politikai tudás, amely azonban „sajátos” tudás;
3. a *politikai* empirikus megismerése nem jelentheti a politikai valóság teljes megismerését;
4. a politikainak kiiktathatatlan eleme az etikai probléma, amely arra vonatkozik, hogy az ember (az ember mint természeti, ellentmondásos lény) problémájára lehetséges politikai megoldásokat megfogalmazni;
5. jogos az igény, hogy legyenek kritériumok, mércék annak eldöntésére, mi tudományos, és mi nem;
6. a határok meghúzásával (bizonyos tudásformák esetleges kizárásával) azonban nem feltétlenül jutunk közelebb a politikai valóság megismeréséhez;
7. lehetséges feltételezni, hogy a politika diszkurzív valóság;
8. ha ezt a feltételezést méltányoljuk, akkor a politikai valóság megismerését módusok/diskurzusok formájában történő megismerésként is elgondolhatjuk;
9. ezeket értelmezhetjük a politikai tudás formáiként is,
10. a politikai valóság megismerése ezen sokféle politikai tudásformák „összjátékának” eredménye lehet.

Függelék II.: Tudós tudatlanság. Valakiben felvetődhet a kérdés, mi ez a szöveg, mit olvasott ezeken az oldalakon: tudomány ez vagy micsoda, esetleg valamiféle „posztmodern” zagyvalék a feyerabendí *anything goes* elvének jótékony védelme alatt. A választ Francis Baconra bízom, akinek gondolatait Immanuel Kant idézi *A tiszta ész kritikája* bevezetéseként: „Magunkról hallgatunk. A tárgyról pedig, amiről szó van, kérjük, hogy az emberek ne mint véleményről, hanem mint alkotásról gondolkodjanak. De vegyék biztosra, hogy mi nem valami szektának, vagy tanításnak a megalapozásán dolgozunk, hanem az emberi hasznosság és hatalom megalapozásán. Végül pedig, hogy foglalkozzanak a saját érdekeikkel, egyszersmind a közjó érdekében és maguk is váljanak annak részeseivé. Továbbá, hogy jót

reméljenek és ne képzeljék a mi Instauratiónkat valami határtalan és emberfeletti dolognak és értsék meg; mert valójában ez a vége és a helyes határa a határtalan tévedésnek.”

IRODALOM

- Foucault, Michel, 1996. *A szexualitás története. A tudás akarása*. Budapest: Atlantisz
- Jászi Oszkár, 1900. Tudományos publicisztika. *Huszdik Század*, I. 2–12.
- Jobbágy József, 2000. A tudós publicista. *Politikatudományi Szemle*, 1–2. sz. 253–257.
- Kant, Immanuel, 1995. *A tiszta ész kritikája*. Budapest: Ictus
- Lánczi András, 2000/a. *A XX. század politikai filozófiája*. Budapest: Pallas Stúdió/Attraktor Kft.
- Lánczi András, 2000/b. *Politikatudomány és demokrácia*. Budapest: Aula
- Mannheim Károly, 1995. *Ideológia és utópia*. Budapest: Atlantisz
- Oakeshott, Michael, 1933. *Experience and Its Modes*. Cambridge
- Schmitt, Carl, 1932. *Der Begriff des Politischen*. München: Duncker und Humblot
- Somló Bódog, 1903. A társadalmi fejlődés irányáról és néhány gyakorlati alkalmazásáról. *Huszdik Század*, VII.
- Szabó Márton, 1998. *Politikai tudásemelések*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Szabó Márton, 1999. Publicisztikai politológia Magyarországon a kilencvenes években. *Politikatudományi szemle*, 4. sz. 81–93.
- Wittgenstein, Ludwig, 1998. *Filozófiai vizsgálódások*. Budapest: Atlantisz